

BİR İLAHİYAT BİLİM DALI OLARAK TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI

Mehmet Şamil BAŞ*

Öz

Bu makale, ilahiyat disiplini altında bir bilim dalı olan Türk-İslâm Edebiyatını bütüncül bir yaklaşım göstererek ana hatlarıyla ortaya koymaktadır. Bu bağlamda makale, öncelikle Türk-İslâm Edebiyatı biliminin tanımını yapmayı, yetmiş yıllık tarihsel sürecini özetlemeyi, diğer bilim dallarıyla olan bağına ve ilişkisine değinmeyi, alanın müfredat açısından genel muhtevasını belirtmeyi, alan araştırmacıları için öne çıkan genel problemleri sıralamayı, üstelendiği görevleri açıklamayı, kullandığı yöntemleri tespit etmeyi hedefleyerek lisans öğrencilerinin istifade ettiği ders kitaplarının ve lisansüstü eğitimleri için ana kaynakların hangileri olduğuna dair okuma listesi sunmayı hedeflemektedir. Sonuç kısmında alana ait problemlere dair çözüm önerilerinin sunulduğu bu makale, bir ilahiyat bilim dalı olarak Türk-İslâm Edebiyatı bilimine katkı sunmayı ve onu genel kapsamıyla tanıtmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İlahiyat, Bilim Dalı, Din, Tasavvuf, Edebiyat, Türk-İslâm Edebiyatı.

TURKISH-ISLAMIC LITERATURE AS A DISCIPLINE OF THEOLOGY

Abstract

This article presents the Turkish-Islamic Literature in its basics under the discipline of Theology with a wholistic perspective. In this context, this article firstly aims at defining the science of Turkish-Islamic Literature, summarizing its seventy years of history, referring to its relations with other scientific branches, determining the general content and curriculum of the field, stating the general problems that field researchers are facing and presenting a reading list for main sources to be used for Bachelor and Masters degree programs by establishing the main methods of the field. This article presents an array of solutions for the problems experienced in the field and in this way intends to contribute to Turkish-Islamic Literature as a scientific branch of Theology and introduce its contents.

Keywords: Theology, Scientific Branch, Religion, Sufism, Literature, Turkish-Islamic Literature.

Makalenin Geliş Tarihi: 31.10.2018; Makalenin Yayına Kabul Tarihi: 20.11.2018

* Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslâm Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ORCID: 0000-0002-3171-4909, mehmet.samil.bas@erdogan.edu.tr.

Giriş

Türk-İslâm Edebiyatı Bilimi, ilahiyat fakültelerinde *İslam Tarihi*, *Türk Din Musikisi* ve *Türk İslam Sanatları Tarihi* ile birlikte *İslam Tarihi ve Sanatları* Bölümünün alt bilim dallarından biri olup ilahiyat sahasındaki yirmi bilim dalından biridir. Gelişimini ilahiyat disiplini içinde devam ettiren Türk-İslam Edebiyatı Bilimi hakkında öz ve yönlendirici bilgi vermeyi amaçlayan bu makale, özellikle lisans öğrencilerine alanı tanıtmayı ve lisansüstü çalışmalara yönelecek olanlara kapsam, görevler, problemler, yöntemler ve çözüm önerileri bağlamında ışık tutması açısından önemlidir. Esasında bu önem ilahiyat sahasındaki tüm bilim dalları için gereklidir. Bu cümle kabilinden, içinde Türk-İslâm Edebiyatı Biliminin de olduğu ilahiyat bilim dallarının her birini genel bir şablona bağlı kalarak lisans ve lisansüstü öğrencilerinin istifadesine sunacak *İlahiyat Atlası*¹ isimli bir çalışmanın elzem bir ihtiyacı karşılayacağı muhakkaktır.

Her bilim dalında olduğu üzere Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı da her men her yıl farklı bir ilahiyat fakültesi bünyesinde koordinasyon toplantısı düzenlemekte ve bu toplantılara katılan alanın akademisyenleri problemleri ortaya koymakta, çözüm önerileri geliştirmekte ve alana dair ortak kararlar almaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın kapsamı ve içeriği Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı ev sahipliğinde 12-14 Ekim 2018 tarihinde gerçekleşen "*İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinde Osmanlı Türkçesi Eğitimi Problemleri ve Çözüm Önerileri*" konulu "*Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı XI. Koordinasyon Toplantısı*"nda "*Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı: Temel Meselelerimiz*" başlığıyla sunulmaya çalışılmış, üzerinde müzakere edilmiş ve öne çıkardığı problemler başlığı altındaki tespitler hususunda XII. Koordinasyon toplantısına bağlı olarak Türk-İslâm Edebiyatı Sempozyumu düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.

Makalemiz sekiz ana başlık altında Türk-İslâm Edebiyatı Biliminin tanımını, tarihçesini, diğer bilimlerle ilişkisini, muhtevasını, problemlerini, görevini, yöntemlerini ve okuma listelerini ihtiva etmekte ve çözüm önerileri sunmaktadır.

1. TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİMİNİN TANIMI

Türk-İslâm Edebiyatı, Türk kültür coğrafyasında yetişen ya da yaşayan şair ve yazarların Türkçe, Arapça ya da Farsçanın zengin dil varlığını kullanarak İslâm kültürü etkisinde ve Türk kültür değerleriyle uyumlu olarak ortaya koydukları birikimlerini dinî-tasavvufî ve edebî açıdan inceleyen bilim dalıdır.

1 Adı *İlahiyat Atlası* olacak olan bu çalışma, Süleyman Turan, HacıYusuf Acuner ve Bayramali Nazıroğlu editörlüğünde Aralık 2018'de yayınlanacak bir editöryal kitap olmakla birlikte makalemiz öz itibarıyla ilgili eserde Türk-İslâm Edebiyatı Bilimini temsil edecektir.

2. TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİMİNİN TARİHÇESİ

Türk-İslâm Edebiyatı genel olarak ilahiyat fakülteleri bünyesinde gelişen bir bilim dalıdır. Bu sebeptendir ki sahanın tarihçesi ilahiyat fakültelerinin tarihçesiyle² başlamaktadır. Türk-İslâm Edebiyatı bilim dalının gelişimi ilk olarak 4 Haziran 1949'da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve ardından sırasıyla İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü ve Erzurum İslâmî İlimler Fakültesi'nin kuruluşlarıyla ve buralarda yapılan çalışmalarla şekillenmiştir.

Yetmiş yıllık tarihçesi göz önüne alındığında, 50'den fazla tamamlanmış ve bir o kadar da devam eden doktora tezi, 200'den fazla tamamlanmış ve 100'den fazla devam eden yüksek lisans tezi ve doçentlik tezi çalışmalarıyla toplamda 500'den fazla tez çalışmasının yapıldığı³ Türk-İslâm Edebiyatı sahasında akademik çalışmaları doktora seviyesinde yürüten ilk isim Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden Prof. Dr. Mahmut Esat Coşan (1938-2001) hocadır ve kendisinin *Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri* ismini taşıyan doktora tezi 1965 tarihlidir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Türk-İslâm Edebiyatı, *Klasik Dinî Türkçe Metinler* isimli kürsüyle temsil edilmiştir. Rıfkı Melül Meriç (1901-1964), Prof. Dr. Necati Lugal (1878-1964), Fevziye Abdullah Tansel (1912-1988) ve Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan (1938-2001) bu kürsüde görev yapan ilk isimlerdir. Daha sonraları Klasik Dinî Türkçe Metinler dersi şimdiki adını alarak Türk-İslâm Edebiyatı olmuş ve günümüze kadar gelmiştir. İsmi bu şekilde kalıcılık sağlamasında Fevziye Abdullah Tansel'in *Türk-İslâm Edebiyatı Klasik Türkçe Dinî Metinler (Ankara, 1967)* kitabının etkisi büyüktür.

Yüksek İslâm Enstitülerinde okutulan ders ise İslâmî Türk Edebiyatı adındadır. İslâmî Türk Edebiyatı dersinin muhtevâsı İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde hocalık yapan Prof. Dr. Mahir İz (1895-1974), Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan (1898-1978), Nihat Sami Banarlı (1907-1974), Doç. Dr. Abdulkadir Karahan (1913-2000) ve Doç. Dr. A. Necla Pekolcay'ın (1925-2008) gayret-

2 Geniş bilgi için bk. Mustafa Öcal, "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/3 (1986): 111-123.

3 Türk-İslâm Edebiyatı Bilimi sahasında yapılmış olan yüksek lisans, doktora ve doçentlik tezlerini de içine alan son katalog çalışması için bk. İsmail E. Erünsal v.dğr., *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2015)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 465-483.

Bu çalışmadan ayrı olarak ulusal tez merkezinde lisansüstü çalışmaların hangileri olduğu özet ve detay bilgileri ile verilmektedir. Bk. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, "Ulusal Tez Merkezi", erişim: 20 Eylül 2018, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>. İlahiyat sahasındaki bilim dallarında yapılan ve yapılmakta olan çalışmalar ayrıca anlık olarak Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi tarafından da takip edilip kataloglanmaktadır. Bk. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, "İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu Veri Tabanı", erişim: 20 Eylül 2018, <http://ktp.isam.org.tr/?url=tezilh/findrecords.php>.

leriyle şekillenmiştir. Bununla birlikte ilgili kurumlar için Türk-İslâm Edebiyatı alanının kapsamı ve sınırlarına dair ilk çalışma, 1950 yılında İstanbul Üniversitesinde Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat'ın (1900-1964) danışmanlığında *Türkçe Mevlid Metinleri* isimli doktora teziyle Türk-İslâm Edebiyatı sahasında doktora yapan ilk hanım akademisyen Doç. Dr. A. Necla Pekolca'yın iki ciltlik *İslâmî Türk Edebiyatı* isimli eseridir. Bu eserden başka *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş*, *İslâmî Türk Edebiyatı Metinlerini Tetkik Metodları* ve *İslâmî Türk Edebiyatı Metinlerini Tetkik Metodlarının Genel Esasları ve Mazmun Anahtarları* isimli eserler Türk-İslâm Edebiyatı biliminin tarihsel süreci içindeki önemli eserler arasındadır.⁴

Erzurum İslâmî İlimler Fakültesi'nde ise Türk-İslâm Edebiyatı'nın kuruluş ve gelişimi özellikle Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil (1921-1987) ve Prof. Dr. Amil Çelebioğlu'nun (1934-1995) gayretleri ile olmuştur. Bu alanla ilgili olarak açılan İslâm Milletleri Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde önemli çalışmalar yapılmış, Prof. Dr. Amil Çelebioğlu'nun dinî edebiyat sahasında ortaya koyduğu eserler alanın gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

Erzurum İslâmî İlimler Fakültesinde ilk doktora tezleri 1976'da Selahattin Olca'y danışmanlığında Yusuf Ziya Öksüz; 1977'de M. Kaya Bilgegil'in danışmanlığında Coşkun Ak, Önder Göçgün ve Naci Sami Okçu tarafından tamamlanmıştır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Mahmud Esad Coşan'ın danışmanlığında 1979'da Abdülkerim Abdulkadiroğlu, 1980'de Hikmet Özdemir, 1981'de Cemal Muhtar, 1985'te Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz ve Bekir Özcan'ın doktora tezleri; İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde Necla Pekolca'yın danışmanlığında ilk doktora tezleri 1983 yılında Mustafa Uzun, Hüsrev Subaşı ve Hasan Aksoy tarafından tamamlanmıştır. 1985 yılında Halil İbrahim Şener'in (1938-2006) tamamladığı *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar* isimli doktora tezinin danışmanı ise Prof. Dr. Amil Çelebioğlu hocadır.

Bilim tarihimizin tarihçesi açısından sahadaki ilk eserin Abdülhalim Memduh tarafından *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye* adıyla hicrî 1306'da yayınlandığı, Mehmet Fuad Köprülü'nün 1926'da neşredilen *Türk Edebiyatı Tarihi* ile edebiyat tarihi anlayışımızın tümüyle değiştiği Türk Edebiyatı bugün İlahiyat, İslâmî İlimler ve Dini İlimler Fakültesi isimleriyle eğitim veren kurumlarda Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı bünyesinde "*Türk-İslâm Edebiyatı*," "*Osmanlı Türkçesi ve Türk İslam Edebiyatı*" ve "*Türk İslam Edebiyatı ve İslam Sanatları*" isimleriyle varlığını devam ettirmektedir.⁵

4 Bilal Kemikli, "İlahiyat Araştırmaları: Dil ve Edebiyat", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2/1 (Bahar 2009): 50.

5 Kemikli, "Dil ve Edebiyat", 50-51; Alim Yıldız, "İlahiyat Fakülteleri Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalları'nda Yapılan Çalışmalar". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (Bahar 2007): 549-550.

Türk İslam Edebiyatı bilimine yabancı araştırmacılar da önemli katkılar sunmuştur. Genel olarak Türk Edebiyatı biliminin sahası içinde zikredilecek olan katalog, dergi, ansiklopedi maddeleri ve edebiyat tarihleri gibi önemli çalışmalar hususunda Âgah Sırrı Levend'in *Türk Edebiyatı Tarihi I. Cilt Giriş* adlı eseri yabancı kaynaklar hakkında toplu bilgiler vermektedir.⁶ İlk ve önemli çalışmalar olması dolayısı ile bu konuda Joseph von Hammer'ın 1836-1838 yıllarında neşrettiği dört ciltlik *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst* (Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi); Elias John Wilkinson Gibb'in 1900-1909 yıllarında neşrettiği altı ciltlik *A History of Ottoman Poetry* (Osmanlı Şiir Tarihi) ve Alessio Bombaci'nin 1956'da neşrettiği *Storia della letteratura Turca* (Türk Edebiyatı Tarihi) adlı batılı eserlerin alana katkıları büyüktür.

3. TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİMİNİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

Türk-İslâm Edebiyatı, Sosyal Bilimler alanı içinde bir bilim olmasının neticesi olarak sosyal bilimlere özgü yöntem ve metotları kullanmasının yanında diğer ilmî disiplinlerin yöntem ve metotlarından da yararlanmaktadır. Türk-İslâm Edebiyatı sahasında ortaya çıkan birikimlerin muhtevâsı ve bu birimlerin kim tarafından kaleme alınmış olduğuna dair problemler dolayısı ile Türk-İslâm Edebiyatı başta dilin ve dinin kendisi olmak üzere tarih sanat ve sosyal bilimlerle ilişkili olan bütün bilimlerle yakın ilişki içindedir. Bu sahada bilgi sahibi olmak isteyen ya da bu bilim dalında ilerlemek isteyen bir kişinin bu alanlarla işbirliği içinde olması gerekir.

3.1. Edebiyat: Edebiyat biliminin alt disiplinlerinden olan Türk-İslâm Edebiyatı bilimi Türk Edebiyatı'nın alt dalları olan Eski Türk Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı ve Yeni Türk Edebiyatı ile islâmî yakınlık ve etkileşimi göz önüne alındığında Arap Edebiyatı ve İran Edebiyatı ile ilişki içindedir. Genelde edebiyat bilimi, özelde ise ayrımları yapılan edebiyat alt dallarının tümüyle bağı olan Türk-İslâm Edebiyatı bilimi, Eski Türk Edebiyatı sahasıyla sıklıkla örtüşmektedir. Bu durum, Eski Türk Edebiyatı sahasının muhtevâ, kaynak ve yöntemlerinin Türk-İslâm Edebiyatı alanı tarafından da aynıyla kullanılabilirliğinin ve dinî / lâ-dinî edebiyat ayrımının bir sonucudur. Aradaki farklılık, Türk-İslâm Edebiyatının ilgi alanının islâmî duygu ve düşüncelerle ortaya konan birikime yoğunlaşmış olmasıdır.

3.2. Dilbilim: Her dalı ayrı birer bilim dalı olan ve geniş bir araştırma alanına sahip olan Dilbilim bütün dillerin ürünleriyle ilgilenir. Metinlerin samsal değeriyle ilgilenmez. Türk-İslâm Edebiyatı sahasında ele alınacak olan eserlerin dili ağırlıklı olarak **Osmanlı Türkçesidir**. Bu dil *elsine-i selâse* (üç dil) denilen *Türkçe*, *Arapça* ve *Farsçadan* oluşan Osmanlı kültür coğrafyası-

6 Âgah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi Cilt 1 Giriş*, 4. Baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998), 506-532.

nın dilidir. VIII. yüzyıldan beri (*Orhun Kitâbeleri*) tarih sahnesinde olduğu tespit edilen Türkçe, Kuzey Türkçesi (*Kıpçakça*), Doğu Türkçesi (*Çağatayca*) ve Batı Türkçesi (*Azeri Türkçesi* ve *Osmanlı Türkçesi*) gibi yazı dillerini doğurmuştur. Türklerin Müslüman oluşları ve büyük göç hareketleriyle Anadolu'ya yerleşmeleri neticesinde hem kısmî olarak **Azerî Türkçesi** hem ağırlıklı olarak **Osmanlı Türkçesi** ile kaleme aldıkları eserler hem de bunlara ek olarak İslâmî yakınlığın getirmiş olduğu dinî, edebî ve kültürel etkileşimle bizatihi **Arapça** ve **Farsça** da Türk-İslâm Edebiyatı'nın dil varlığını oluşturmaktadır.

Osmanlı Türkçesi farklı dönemlerde farklı dil özelliklerine sahiptir. Türk-İslâm Edebiyatı bilimi bu dönemlerde ele alınan eserleri bu özellikleri göz önüne alarak değerlendirmeye tabi tutmaktadır. İlk dönem **Tarihî Türkiye Türkçesi Dönemi**'dir ki, *Eski Anadolu Türkçesi*, *Eski Türkiye Türkçesi* ya da *Orta Türkçe Çağı* isimleriyle de anılmakta olan **Eski Osmanlı Türkçesi** (XI-XV. yüzyıllar), **Klasik Osmanlı Türkçesi** (XV. yüzyıl - Tanzimat Fermanı) ve **Yeni Osmanlı Türkçesi** (Tanzimat Fermanı- 1908) kısımlarından oluşur. İkinci dönem ise **Yeni Türkiye Türkçesi Dönemi**'dir. II. Meşrutiyetten (1908) günümüze kadar geçen sıkıntılı süreci, imlâ değişikliklerini ve esas olarak Arap harflerinden Latin harflerine geçişi de (1928) içine almaktadır. Türk-İslâm Edebiyatı bilimi bin yıllık Türk-İslâm eserlerini yazmalardaki farklılıkları bertaraf ederek günümüze kazandırmaya çalışırken eski harflerin yerine Latin harflerini kullanmakta; bunu yaparken de farklı seslerin tam karşılıklarını Latin harfleriyle verebilmek için **Transkripsiyon** harflerinden ve sisteminden yararlanmaktadır.

3.3. Tasavvuf: Türk-İslâm Edebiyatı Bilimi, Temel İslâm Bilimleri bünyesindeki Tasavvuf bilimi ile yakın ilişki içindedir. İslâm kültür coğrafyasında X. ve XI. asırlarda tarikatlar hâlinde ekolleşip sistemleşerek ortaya çıkan tasavvuf, Orta Asya'da önemli bir varlık alanına sahip olmuştur. Türklerin büyük göç hareketleri öncesi tasavvufla tanışmış olmaları ve yazdıkları eserlerde tasavvufî kimliklerini ortaya koymaları ile İslâm Edebiyatı sahasına Türklerin yaptığı katkı şekillenmiş ve böylelikle Türk-İslâm Edebiyatı alanı ortaya çıkmıştır. Yüzlerce tekke binlerce mürid anlayışı ile Asya ve Afrika'nın İslâmlaştığı dönemlerde islâm ile tasavvuf özdeşleşmiş bir karakterde varlığını hissettirmiştir. Türkler ve yaşadıkları coğrafyalardaki islâmlaşmanın mutasavvıf şahsiyetler üzerinden olması edebî anlamda eser veren bu kimselelerin tasavvufî yönlerinin de incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan Türklerin edebiyatı ile dinî düşünce ve yaşayışlarının arasındaki bağı Tasavvuf bilimi ile araştırmak ve aralarındaki ilişkiyi Tasavvuf bilimi ile ortaya çıkarmak gerekir. Tasavvuf sadece şairin düşünce dünyasını geliştirmemiş aynı zamanda tasavvufî eserler yazmasına, yeni türlerin ortaya çıkmasına da etki etmiştir. Bu etki kendini hem *Dîvân Edebiyatı*nda hem de *Halk Edebiyatı*nda göstermiştir. Tasavvuf Bilimiyle irtibatlı olunmadan Türk-İslâm Ede-

biyatı sahasında kaleme alınan eserleri anlamak, çözümlenmek ve etkilerini görebilmek mümkün değildir. Öyle ki müelliflerin şiirin imkanlarıyla ortaya koydukları eserler çoğu zaman bizzat dinî duygu ve düşünceleri belli bir tarikat öğretisiyle aktarma düşüncesi taşımaktadır.

3.4. İslâm Tarihi: Türk-İslâm Edebiyatı biliminin yakın ilişki içinde olduğu ilim dallarından biri de Tarih biliminin alt disiplini olan İslâm Tarihi bilimidir. İslâm tarihi perspektifinden bakıldığında önemli siyasî ve tarihî olaylara Müslüman-Türk müelliflerin kayıtsız kalmadığı ve Türk-İslâm Edebiyatı sahasının muhtevâsını oluşturan başlıklardan bir kısmının İslâm Tarihi konuları içinde yer aldığı görülecektir. Örneğin Hz.Peygamber'in hayatı, hicreti, gazveleri ya da bir Kerbelâ olayı farklı türlerle Türk-İslâm Edebiyatı sahası içinde ele alınmıştır. Özellikle şiirle ortaya koyulan bu eserlerden *Sefernâme*, *Zâfernâme* ya da *Fetihnâmelerin* konu itibarıyla İslâm Tarihi için de kaynaklık teşkil etmesi Türk-İslâm Edebiyatı biliminin İslâm Tarihi bilimi ile olan yakınlığını ve ilişkisini göstermektedir.

3.5. Biyografi: Türk-İslâm Edebiyatı bilimi Tarih biliminin alt disiplinlerinden olan Biyografi biliminden müellifin hayatına ve çevresine olan etkisine dair biyografik bilgiyi oluşturma adına yardım alır.

3.6. Türk-İslâm Sanatları Tarihi: Türk-İslâm Edebiyatı biliminin yakın ilişki içinde olduğu bilim dallarından biri de Türk-İslâm Sanatları Tarihi'dir. Bu bağ, Sanat tarihinin alt disiplinlerinden biri olan Türk-İslâm Sanatları Tarihi bünyesindeki **Hüsn-i Hatt** ile kurulmaktadır. Müelliflerin ve müstensihlerin eserleri istinsah ederken *nesih*, *talik*, *rika*, *sülüs* gibi yazı karakterlerini kullanmaları; hattatların *aklâm-ı sitte* ve diğer yazı karakterleriyle söz, beyit ya da bizzat eserleri hat sanatıyla öne çıkarmaları Türk-İslâm Edebiyatı biliminin Türk-İslâm Sanatları Tarihi bilimiyle olan yakınlığını göstermektedir.

3.7. Türk Din Mûsikîsi: Türk ve İslâm tarihi açısından bakıldığında özellikle Osmanlı kültür coğrafyasında asıl formuna kavuşan Türk Din Mûsikîsi, Cami ve Tekke mûsikîsi olmak üzere iki ana başlıkta şekillenmiştir. Türk Din Mûsikîsi Bilimi açısından bakıldığında hem camilerde hem de tekkelerde icra edilen mûsikîlerin güfteleri mutasavvıf şairler tarafından yazılmıştır. İlahi, na't, kaside, mevlid, miraciye, mersiye, nefes ve gazellerin mûsikî ile camilerde ve özellikle tekkelerde icra edilmesi; ilgili eserlerde aruzun kullanılması gibi teknik unsurlar dinî mûsikî ile islâmî edebiyat arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Türk Din Mûsikîsi ile Türk-İslâm Edebiyatı bilimi arasında yakın bir ilişki vardır.

3.8. Din Psikolojisi: Genelde Psikoloji biliminin özelde Din Psikolojisinin verileri Türk-İslâm Edebiyatı sahasındaki müellifin nasıl bir şahsiyete sahip olduğunu ve bunun eserlerine nasıl yansıdığını çözmemize yardımcı olur.

3.9. Din Sosyolojisi: Türk-İslâm Edebiyatı bilimi araştırdığı müellif ve eserlerinin sosyal hayatın bir parçası olmasından ve dinî hayatın etkisiyle yazılmalarından dolayı Din Sosyolojisi ile ilişki içindedir. Bu durum eserden sosyal topluma ve toplumdan esere doğru çift yönlüdür. Bu bakımdan Türk-İslâm Edebiyatı bilimi yazar sosyolojisi, edebî eserlerin sosyal konusu ve edebiyatın sosyal hayata etkisi bağlamında Din Sosyolojisi'nden yararlanmaktadır.

4. TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİMİNİN MUHTEVÂSİ

İslâmiyet'i kabulleriyle edebiyat geleneklerini İslâm dini ile bütünleştirip geliştiren Türklerin XI. yüzyıldan XXI. yüzyıla uzanan bin yıllık zaman dilimi içinde ortaya koydukları birikimi inceleyen Türk-İslâm Edebiyatı bilimi geniş bir muhtevâ alanına sahiptir. Kendi milli karakterini devam ettirerek ve bunun yanında islâmlaşma ile Arap ve İran (Pehlevî) edebiyatlarının estetik formlarından yararlanan Türk-İslâm Edebiyatı, Yusuf Has Hacib'in Karahanlılar devrinde kullanılan Hâkâniye Türkçesi ile 1069 tarihinde kaleme aldığı *Kutadgu Bilig* eseri ile başlamakta, cumhuriyet döneminin islâmî karakter gösteren tüm eserlerinde devam etmektedir.

İlahiyat fakültelerinde zorunlu müfredat dersleri arasında yer alan Türk-İslâm Edebiyatı dersinin genel müfredatı şu ana başlıklardan oluşmaktadır:

- ❖ Din-Edebiyat İlişkisi
- ❖ Türk-İslâm Edebiyatının Muhtevâsı; Tarihsel, Biyografik ve Bibliyografik Kaynakları
- ❖ İslâm Öncesi Sözlü ve Yazılı Edebiyat
- ❖ İslâmî Dönem Türk Edebiyatının Gelişim Süreci
- ❖ Türklerin İslâmiyeti Kabulü Sonrası Yazılan İlk Eserler
- ❖ Türk Edebiyatının Anadolu'da Teşekkülü, Gelişmesi, Öncü İsimler
- ❖ Nazım Şekilleri ve Edebî Sanatlar
- ❖ Allah ile İlgili Türler
- ❖ Hz.Peygamber ile İlgili Türler
- ❖ Kur'an'a Dayalı Türler
- ❖ Diğer Dinî Konularla İlgili Türler
- ❖ Tercüme ve Şerh Geleneği
- ❖ Tenkidli Metin Neşri Yöntemi ve Metin Tahlili

Türk-İslâm Edebiyatı kapsamında İlahiyat Fakültelerinde verilen zorunlu Osmanlı Türkçesi dersi alandaki eserlerin ve kaynakların okunmasına yöneliktir. Bununla birlikte seçmeli derslerden “*Osmanlı Türkçesi I-II*”, “*Paleografi I-II*”, “*Seçme Dînî-Edebî Metinler*”, “*Çağdaş Türk Romanında Din*”, “*Çocuk Edebiyatında Din*”, “*Dil Kültür Zihniyet*”, “*Tasavvuf Edebiyatı Metin İncelemeleri*”, “*Türk-İslâm Edebiyatı Metinleri I-II*” vb. başlıklardaki derslerde Türk-İslâm Edebiyatı sahasına ait eserler ve bu eserlerdeki konular daha detaylı olarak ele alınarak derinlemesine işlenmekte ve tahlil edilmektedir.

5. TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİMİNİN PROBLEMLERİ

Her bilim dalında olduğu gibi Türk-İslâm Edebiyatı araştırmalarında da alanın araştırmacıları için öne çıkan bazı problemler vardır. Bunları şu başlıklarda toplayabiliriz:

5.1. İsimlendirme Problemi: Türk-İslâm Edebiyatı isimlendirmesinin yanında İslâmî Türk Edebiyatı, Ümmet Çağı Edebiyatı, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı vb. isimlendirmelerin de kullanılıyor oluşu alana dair zikredilecek ilk problemidir.⁷

5.2. Kaynak Problemi: Şahıs kütüphanelerinde yer alan nüshaların bilinmemesi, kütüphane kataloglarındaki eksik ve hatalı bilgiler, biyografi çalışmalarında arşiv belgelerine yeterince bakılmaması, yabancı kaynaklardan yeterince istifade edilmemesi pek çok problemi beraberinde getirmektedir.

5.3. Yöntem Problemi: Türk-İslâm Edebiyatı çalışmalarında izlenecek yöntem ya da yöntemler üzerinde ve onların isimlerinde fikir birliğinin oluşmaması araştırmacıyı bekleyen önemli bir problemidir.

5.4. Metin Tenkidi Problemi: Araştırmacının tenkitli metin neşri usullerine uymamasından kaynaklı hatalı metin neşirleri yapılmaktadır.

5.6. Çeviriyazı Problemi: Transkripsiyonda (Çeviriyazı)⁸ yazım birliğinin sağlanamaması farklı metin neşri yaklaşımlarına sebebiyet vermektedir.

5.7. Örnekleme Problemi: Metin tahlilinde öne çıkartılan kavramlara dayalı olarak verilen örnek beyit ya da mısraların kısmî yaklaşım sergilemesi metin tahlillerini sığlaştırmaktadır.

5.8. Yorumlama Problemi: Tahlili yapılan metnin yeterli düzeyde sözlük ve alan bilgisine başvurulmadığı için metin bağlamından uzaklaştırılmakta,

7 Bilal Kemikli, “Türk-İslâm Edebiyatının Kaynakları”, *Türk İslâm Edebiyatı*, ed. Hasan Aksoy (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları 2010), 23-24.

8 İsmail Ünver, “Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi* 11/1 (1993): 51-89.

metne farklı bir anlam yüklenilmekte; eser, metin ve okur merkezli yorumlamada objektiflikten uzaklaşmaktadır.

5.9. Metni Tanımlama Problemi: Müellif veya müstensih tarafından tür ve şekil olarak mevcut literatürden farklı isimlendirilen metnin başlık ile içerik uyumuna karşı araştırmacının detaylı yaklaşmaması tür ve şekillerde bazı metinlerin gözden kaçmasına sebep olmaktadır.

5.10. Yeterlilik Problemi: Yüksek lisans düzeyindeki çalışmalarda tenkitli metin neşrinden kaçınılmaya çalışılması doktora düzeyinde araştırmacıyı yeterlilik hususunda zorlamaktadır. Bununla birlikte sadece kendi sahası içinde çalışmalar veren akademisyenin yakın bilim alanlarıyla işbirliği içinde olmaması alan körlüğüne neden olmaktadır.

5.11. Dağınıklık Problemi: Hazırlanan akademik çalışmaların ve yeni ortaya çıkan türlerle ilgili çalışmaların dağınıklığı araştırmacıların yeni çalışmalardan haberdar olmasını zorlaştırmakta, tez konularının belirlenmesinde uzun süreçlerin geçmesine sebep olmaktadır.

6. TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİMİNİN GÖREVİ

Türk-İslâm Edebiyatı'nın en temel görevi ilgi alanını oluşturan bin yıllık birikimi eser, müellif ve anlam merkezli olarak ortaya çıkarmaktır. Bunu yaparken farklı şehir ve ülke kütüphanelerinde ya da şahıslarda yer alan, kimi zaman ismi ve müellifi ya da müstensihi belli olmayan edebî metinlerin kritiğini yaparak gün yüzüne çıkarmayı; müelliflerinin hayatlarını incelemeyi; metinlerin muhtevâsını ve tahlilini yaparak dinî, edebî, ilmî ve kültürel anlamı geleneğin izinde bugüne aktarmayı kendine görev bilmektedir. Türk-İslâm Edebiyatı bilimi, dinî-edebî birikime dair metinleri incelerken takip edilmesi gereken usul ve metotları belirtip problemlerini çözerek onları bugüne aktarmak sûretiyle, dinî metinleri açıklama ve öğretmeyi amaçlayan müelliflerle dinî duygu ve tecrübeyi gelecek kuşaklara aktarmayı hedefleyen müelliflerin gâyesine bilimsel açıdan hizmet etmiş olmaktadır. Alanla ilgili çalışma yapanların alanın problemlerine çözüm üretmeleri de bilim dalının görevleri arasındadır.

7. TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİMİNİN YÖNTEMLERİ

Türk-İslâm Edebiyatı bilimi Edebiyat Bilimi'nin yöntemlerini⁹ kullanmakla birlikte ağırlıklı olarak akademik araştırmacılık yöntemini kullanır.

7.1. Tarihsel (Pozitivist) Yöntem: Türk-İslâm Edebiyatı tarihsel yöntemi kullanarak müellifin biyografisini, yetiştiği çevreyi ve tarihsel kültürü

9 Bk. İlhan Genç, *Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler*, (İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2007), 212-341.

belgelere dayalı olarak inceler. Böylelikle eseri daha iyi anlayabilmek için müellif-eser birliği arasındaki nedenselliğin izini sürer.

7.2. Derleme ve Tasnif Yöntemi: Türk-İslâm Edebiyatı bilimi derleme ve tasnif yöntemini kullanarak çalışmaya konu olan malzemeyi yazma, basılı, sözlü vb. kaynaklardan toplar ve tasnif ederek üzerinde diğer yöntemlerin kullanımına hazır hâle getirir.

7.3. Filolojik Yöntem: Türk-İslâm Edebiyatı filolojik yöntemi kullanarak metnin dili, tarihi ve tüm özelliklerini mukâyese edip eksiklerini ve fazlalıklarını yanlışlardan arındırarak tenkitli metnini neşre hazırlar.

7.4. Hermeneutik (Metin Tahlili) Yöntemi: Türk-İslâm Edebiyatı hermeneutik yöntemini kullanarak metinde ortaya çıkan kavram, terim, imge vb. fenomenleri anlayıp yorumlamaya çalışır.

7.5. Fenomenolojik Yöntem: Türk-İslâm Edebiyatı fenomenolojik yöntemi kullanarak metinlerde geçen dinî, tasavvufî ve edebî kavramları özleri itibarıyla inceler ve sınıflandırır.

8. TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİMİYLE İLGİLİ OKUMA LİSTESİ

Türk-İslâm Edebiyatı sahasında yüzlerce kaynaktan oluşan bir kaynak-okuma listesi hazırlamak mümkün. Ancak biz burada öncelikle lisans düzeyindeki ders kitaplarını ve ardından listeyi geniş tutarak lisansüstü kaynak eserleri ve mutlaka okunması gereken makaleleri yazar adı sırasına göre vermeyi uygun görüyoruz. Şunu da ifade etmeliyiz ki lisans kaynakları arasında zikredeceğimiz Nihat Sami Banarlı'nın iki ciltlik *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eseri lisansüstü alanda ilerlemek isteyen lisans öğrencilerinin mezuniyetlerine kadar okumalarının tavsiye edilmesi bir gelenek hâlini almıştır.

8.1. Lisans Düzeyinde Ders Kitapları ve Kaynak Eserler

Bilal Kemikli, *Türk İslâm Edebiyatı Giriş*. Bursa: Emin Yayınları. 2010.

Feyziye Abdullah Tansel, *İyi ve Doğru Yazma Usulleri (kompozisyon-tashih ve müracaat el kitabı)*. İstanbul: Ötüken Yayınları. 1975.

Halil İbrahim Şener ve Alim Yıldız, *Türk-İslâm Edebiyatı*. İstanbul: Rağbet Yayınları. 2003.

Hikmet Atık, *Türk İslâm Edebiyatı*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları. 2018.

Kollektif, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*. ed. Ali Yılmaz. Ankara: Grafiker Yayınları. 2013.

Kollektif, *Osmanlı Türkçesi Okuma-Yazma Kılavuzu (3.bs.)*. ed. Mehmet Şamil Baş. İstanbul: Okur Akademi Yayınları. 2018.

Necla Pekolcay, *İslâmi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları. 1996.

Nihat Sami Banarlı. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.

8.2. Lisansüstü Ders Kitapları ve Kaynak Eserler

Âgah Sırrı Levend. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984.

Âgah Sırrı Levend. *Türk Edebiyatı Tarihi Cilt 1 Giriş*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998.

Âgah Sırrı Levend. *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1962.

Ahmet Çağferoğlu. *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.

Ahmet Hamdi Tanpınar. *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 2001.

Ahmet Kabaklı. *Türk Edebiyatı* (5 cilt). İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları, 1997.

Ahmet Talat Onay. *Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. haz. Cemal Kurnaz. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.

Alim Yıldız. İlahiyat Fakülteleri Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalları'nda Yapılan Çalışmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 549-588, 2007.

Âmil Çelebioğlu. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.

Bilal Kemikli. İlahiyat Araştırmaları: Dil ve Edebiyat. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2(1), 47-52, 2009.

Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi* (Tıpkı Basım). haz. Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2000.

Cem Dilçin. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Cem Dilçin. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

E.J.W. Gibb. *Osmanlı Şiir Tarihi* (2 cilt). trc. Ali Çavuşoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

Emine Yeniterzi. *Divan Edebiyatında Na't*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Faruk Kadri Timurtaş. *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993.

Feyziye Abdullah Tansel. *Türk-İslâm Edebiyatı Klasik Türkçe Dinî Metinler*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967

- Feyziye Abdullah Tansel. *Türk-İslâm Edebiyatı Türkçe Dinî Metinler*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Haluk İpekten. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Der-gah Yayınları, 1999.
- Hasan Ali Yücel. *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*. İstanbul: Remzi Kitap-hanesi, 1932.
- Hüseyin Namık Okrun. *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Ya-yınları, 1994.
- Hüseyin Nihal Atsız. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Işık Basımevi, 1943.
- İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal. *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ)*. Ankara: Atatürk Kültür Mezkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- İlhan Genç. *Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler*. İstanbul: Şule Yayınları, 2006.
- İlhan Genç. *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Giriş)*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2005.
- İskender Pala. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınla-rı, 2000.
- İsmail Ünver. Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Türkoloji Dergi-si*, XI(1), 51-89, 1993.
- İsmail Yakıt. *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*. İstan-bul: Ötüken Yayınları, 2003.
- Kollektif. *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. ed. Mustafa İsen. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Kollektif. *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. ed. Zafer Erginli. İstanbul: Kalem Yayınları, 2006.
- Kollektif. *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. ed. Özer Şenönleyi-ci. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.
- Kollektif. *Türk İslâm Edebiyatı*. ed. Hasan Aksoy. Eskişehir: Anadolu Üni-versitesi Yayınları, 2010.
- M. Fatih Köksal. *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*. İstanbul: Kesit Ya-yınları, 2012.
- M. Kaya Bilgegil. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989
- Mehmed Nail Tuman. *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyogra-fileri I-II* (Tıpkı Basım). haz.Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Mehmet Fuad Köprülü. *Edebiyat Araştırmaları I*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

- Mehmet Fuad Köprülü. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları. 1986.
- Mehmet Fuad Köprülü. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları. 2009.
- Mehmet Yılmaz. *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler*. İstanbul: Kesit Yayınları. 2013.
- Mehmet Zeki Pakalın. *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (3 cilt). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1971.
- Mertol Tulum. *Tarihi Metin Çalışmalarında Usul (Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin Yayımlanmış Metninden Derlenen Verilerle)*. Konya: Çizgi Kitabevi. 2017.
- Mine Mengi. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi-Metinler*. Ankara: Akçağ Yayınları. 2000
- Mustafa İsen ve diğerleri. *Şâir Tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yayınları. 2002.
- Mübahat S. Kütükoğlu. *Tarih Araştırmalarında Usûl*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 2017.
- Necla Pekolcay. *İslâmi Türk Edebiyatı Metinlerini Tetkik Metodları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları. 1986.
- Necla Pekolcay. *İslâmi Türk Edebiyatı Tedkik Metodlarının Genel Esasları ve Mazmun Anahtarları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları. 1999.
- Osmanzâde Hüseyin Vassaf. *Sefîne-i Evliyâ* (5 cilt). haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları. 2006.
- Reşit Rahmeti Arat. *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1961.
- Rıdvan Canım. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları. 2016.
- Rıdvan Canım. *Divan Edebiyatının Kaynakları*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları. 2016.
- Sadık Yazar. *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleniği*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul. 2011.
- Selami Ece. *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri I-II*. Erzurum: Mim Yayınevi. 2016.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî* (Tıpkı basım). İstanbul: Çağrı Yayınları. 1999.
- Tâhirü'l-Mevlevî *Edebiyat Lügatı*. haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu. İstanbul: Enderun Kitabevi Yayınları. 1994.

Tunca Kortantamer. Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları. *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, VII, 337-368, 1993.

Turan Karataş. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları. 2004.

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. (2013). www.turkedebiyatiisimlersozlu-gu.com

Vasfi Mahir Kocatürk. *Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi. 1970.

Sonuç ve Öneriler

İlahiyat fakülteleri bünyesinde bilim dalı olarak gelişimine devam eden Türk-İslâm Edebiyatı bilimi, yakın ilişki içinde olduğu bilim dallarıyla birlikte islâmî karakter gösteren eski metinlerdeki dînî türleri ve günümüz edebiyat metinlerindeki dinî-tasavvufî muhtevâyı inceleyen bilim dalıdır.

Her bilim dalında olduğu üzere bu sahada da bilime dair çeşitli problemler vardır. Bu problemlerin çözüme kavuşturulabilmesi için öncelikle alanın isminin Türk-İslâm Edebiyatı olarak sabitlenmesi gerekmektedir. Özellikle İslâmî İlimler ve Dinî İlimler fakültelerinde bilim dalı olarak alanın “*Osmanlı Türkçesi ve Türk İslâm Edebiyatı*” ya da “*Türk İslâm Edebiyatı ve İslâm Sanatları*” olarak isimlendirilmesi bu problemi çözmekten çok, daha karmaşık hâle sokmaktadır.

Alana dair yazma kaynakların tasnifinde, kataloglanmasında daha dikkatli olunması; yapılan çalışmalarda arşiv belgelerine mutlaka bakılması; kaynak taramasında yabancı kaynakların göz ardı edilmemesi ve bir değil birden çok kaynaktan istifade etmeyi şiar edinmek kaynak problemi hususundaki sıkıntıları mümkün olduğunca bertaraf edecektir.

Lisansüstü çalışmalarda izlenen yöntem ya da yöntemler mutlaka açık bir şekilde ifade edilmeli ve ilgili yöntemin usûlüne uyulması Türk-İslâm Edebiyatı biliminin yöntemlerine katkı sağlayacaktır.

Araştırmaya esas teşkil eden metni tenkide hazırlarken metin neşri usullerine ve çeviriyazı birlikteliğine uyulması birbirinden çok farklı usullerle hazırlanmış çalışmaların azalmasını sağlayacaktır.

Metin tahlilinde rastgele beyit seçiminden ve metnin tamamını örnekle-meyen, ifâde etmeyen ve genel kullanımdan bir farkı olmayan malûmu ilâm tavrından vazgeçilerek metindeki ilgili kavram ya tümüyle tahlil edilmeli ya kavramın genel kullanım dışındaki farklılığı öne çıkartılmalı ya da sadece metnin öne çıkan temel kavramları tahlil edilerek birbine benzer ve eksik tahlil çalışmalarının ötesine geçilmelidir.

Örneklenen metnin yorumlanmasında bağlamdan uzaklaşmamalı ve gerekli donanıma sahip olmamanın neticesi olarak metne farklı anlam yüklenmemelidir.

Metnin şekil ve tür bilgisi hakkında ifade edilen önceki bilgileri aynen tekrar etmeden önce gerekli hassasiyet gösterilerek başlık ve içerik uyumu gözetilmeli, farklı türlerin ortaya çıkartılması noktasında gerekli çaba gösterilmelidir.

Türk-İslâm Edebiyatı bilimindeki araştırmacının doktora düzeyinde yeterlilik problemi yaşamaması için özellikle yüksek lisans tezlerinde mümkün olduğunca metin neşrine ağırlık verilmeli; metin tahlili ve konu merkezli çalışmalar doktora ve sonrası çalışmalara bırakılmalıdır.

Alanda yapılan tüm akademik çalışmalar sadece yüksek lisans, doktora, doçentlik ya da makale olarak değil konu merkezli olarak da tasnif edilerek bir havuzda toplanmalı; çalışılan çalışılmakta olan ve çalışılabilir olan konular belirlenerek üç-beş yıllık çalışma planları oluşturulmalıdır. Böylelikle genç araştırmacıların hangi konuyu çalışmaları noktasındaki arayışları alanın öncü isimlerinin yol göstericiliği ile doğru yöne iletilmeli, tekrar ve vasat çalışmaların önü alınmalıdır.

Türk-İslâm Edebiyatı lisans dersleri için önerdiğimiz ders kitaplarına ek olarak dini türlerle ilgili örnek metin ve metin tahlili kitapları neşredilmeli ve tarihsel süreç bilgisinin yanında derslerde metnin bizzat kendisi de öne çıkarılmalıdır. Lisansüstü çalışmalarına girişecek araştırmacı için hazırladığımız okuma listesi daha da genişletilerek koordinasyon toplantılarıyla ortak bir şekle bürünmelidir.

Son olarak alanın problemleri ve yöntemlerine dair özetlediğimiz başlıklar düzenlenecek Türk-İslâm Edebiyatı Sempozyumlarında etraflıca değerlendirilmeli ve müzakere edilerek problemlerin çözüme kavuşturulması noktasında fikir ve eylem birliğine varılmalıdır.

Kaynakça

- ERÜNSAL, İsmail E. - Ülker, Mustafa Birol - Muhacir, Esra Karayel. *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2015)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.
- GENÇ, İlhan. *Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2007.
- KEMİKLİ, Bilal. "İlahiyat Araştırmaları: Dil ve Edebiyat". *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2/1 (Bahar 2009): 47-52.
- KEMİKLİ, Bilal. "Türk-İslâm Edebiyatının Kaynakları". *Türk İslâm Edebiyatı*, ed. Hasan Aksoy. 23-50. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010.
- KEMİKLİ, Bilal. *Türk İslâm Edebiyatı Giriş*. Bursa: Emin Yayınları, 2010.
- LEVEND, Âgah Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi Cilt 1 Giriş*. 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998.
- ÖCAL, Mustafa. "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/3 (1986): 111-123.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. "İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu Veri Tabanı". Erişim: 20 Eylül 2018. <http://ktp.isam.org.tr/?url=tezilh/findrecords.php>.
- ÜNVER, İsmail. "Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Türkoloji Dergisi* 11/1 (1993): 51-89.
- YILDIZ, Alim. "İlahiyat Fakülteleri Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalları'nda Yapılan Çalışmalar". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (Bahar 2007): 549-588.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. "Ulusal Tez Merkezi". Erişim: 20 Eylül 2018. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>.